

Прищак Микола Дем'янович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 95, e-mail: m_pryschak@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7237-5464>

САМОРОЗВИТОК СУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ВІД СУБ'ЄКТНО-ГЕНЕТИЧНОГО ДО КОМУНІКАТИВНО-ГЕНЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

Анотація. В статті досліджено питання природи суб'єктності особистості та джерел розвитку як якостей суб'єктності так і суб'єктності як цілісного явища – суб'єкта. Визначено, що в сучасній психолого-педагогічній науці домінуючим є підхід, який базується на ідеї «саморозвитку суб'єктності особистості». Особливо активно торує шлях суб'єктно-генетичний підхід до розвитку суб'єктності особистості та особистості загалом.

Цей підхід базується на тому, що окремій людині притаманні суб'єктні інтенції і потенції, які несуть в собі сутнісний код, індивідуальний проект людського буття, інтенцію і потенцію становлення людини людиною.

Суб'єктно-генетичний підхід здійснив важливий прорив в дослідженні сутності та розвитку суб'єктності особистості. Але, в основу явища та поняття «суб'єктність», розробниками цього підходу закладене проблемне підґрунття, яке полягає в тому, що як і онтологічною так і інструментальною основою суб'єктності особистості визначається діяльність (активність). Адже саме діяльнісний підхід до буття людини (особистості), наряду з філософією «свідомості-Я», стали основою породження в історичному процесі західної культури та цивілізації людини монологічної та авторитарної, стали причиною духовної (моральної) та екологічної кризи ХХ ст.

В статті ми доводимо, що основою актуалізації «суб'єктних інтенцій» особистості є не діяльність (активність), а взаємодія, яка є елементом більш широкого явища комунікативності. З іншого боку, діяльність залишається важливим чинником розвитку суб'єктності, але як складова взаємодії. Комунікативність (взаємодія) є онтологічною та інструментальною основою розвитку суб'єктних інтенцій особистості. Саме в процесі внутрішньої та зовнішньої комунікативності як системи «Я – Інший» відбувається віковий процес розвитку та актуалізації генетичних інтенцій суб'єктності.

На основі проведеного дослідження в статті аргументується актуальність розробки комунікативно-генетичного підходу до розвитку суб'єктності особистості.

Ключові слова: суб'єктність особистості, суб'єктно-генетичний підхід, комунікативно-генетичний підхід, духовність, комунікативність, внутрішня свобода, мотиваційність, творчість, саморегуляція.

Pryschak Nicolai Demyanovich – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsia, Str. Nemyrivske Shosse, 95, 21000 e-mail: m_pryschak@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7237-5464>

SELF-DEVELOPMENT OF PERSONAL SUBJECT: FROM THE SUBJECT-GENETIC TO COMMUNICATIVE AND GENETIC APPROACH

Abstract. The article examines the nature of personal subjectivity and the sources of development of both the subjectivity qualities and subjectivity as an integral phenomenon – subject. It is determined that the approach based on the idea of "self-development of personality subjectivity" dominate in modern psychological and pedagogical science. The subject and genetic approach to the development of personal subjectivity and individual as a whole is particularly active.

This approach is based on the fact that the individual is characterized by subject intentions and potentials, which contain the essential code, individual project of human existence, intention and potential of human development.

The subject and genetic approach has made an important breakthrough in the study of the essence and development of personal subjectivity. According to the developers of this approach, the phenomenon and concept of "subjectivity" is based on problematic background, which consists in the fact that activity is determined both as ontological and instrumental basis of personal subjectivity. After all, it was the activity-based approach to human (personality) existence, along with the philosophy of "consciousness-I", that became the basis for generating monologue and authoritarian personality in the history of Western culture and civilization, and caused the spiritual (moral) and environmental crisis of the twentieth century.

In the article, we prove that the basis for updating the "subject intentions" of the individual is not activity, but interaction, which is an element of a broader phenomenon of communication. On the other hand, activity remains an important factor in the development of subjectivity, but as a component of interaction. Communication (interaction) is ontological and instrumental basis for the development of subject intentions of the individual. It is in the process of internal and external communication as a system of "I-Other" that the age-old process of development and actualization of genetic intentions of subjectivity takes place.

Based on the conducted research, the article argues for the relevance of developing communicative and genetic approach to the development of personal subjectivity.

Keywords: personal subjectivity, subject and genetic approach, communicative and genetic approach, spirituality, communication, inner freedom, motivation, creativity, self-control.

Постановка проблеми. Криза сутнісних основ буття людини в ХХ ст., не тільки загострила проблему «комунікативності буття», але і вивела на порядок денний питання суб'єктної ролі людини у процесі її взаємодії у світі, питання

суб'єктності людини, яке в контексті комунікативного виміру буття людини актуалізується в питання, яка роль, місце людини (особистості) в комунікативній системі «Я – Інший» як системі буття людини? Одним з проблематичних, у наукових пошуках про суб'єктність особистості, залишається питання про природу суб'єктності, джерело розвитку як якостей суб'єктності так і суб'єктності як цілісного явища – суб'єкта.

Аналіз наукової літератури показує наявність різних підходів до розуміння природи суб'єктності та її розвитку, які вчені також вважають етапами генези ідеї суб'єктності:

- безсуб'єктна діяльність;
- суб'єктність як набута властивість;
- саморозвиток суб'єктності особистості.

Безсуб'єктна діяльність. Як, зазначає В. Татенко, в різних психологічних концепціях активність суб'єкта індивіда, підміняється «безсуб'єктною діяльністю» (теоретичної або практичної, ігрової, навчальної, трудової, суспільно-корисної) або іншої активності типу спілкування, що, у міру оволодіння ними індивідом, «породжують» психічне – щось не представлене в системі життєво важливих людських потреб, намірів, інтересів, мотивів і цілей, настанов, значень і смислів і т.п. Суб'єктна активність індивіда з формування власної психіки виключається з детермінаційного ряду, не визнається «факт саморозвитку індивіда як суб'єкта психічної активності в онтогенезі» [1, С. 27].

Суб'єктність як набута властивість. Першим теоретичним підходом (етапом) дослідження природи суб'єктності як набутої властивості стали ідеї, які базуються на «активності суб'єкта детермінованого зовні». В їх основі закладено принцип «зовнішнє через внутрішнє», або «від соціального до індивідуального» [2, С. 17]. Ці ідеї розглядаються у творчості Л. Виговського, І. Кона, В. Лісовської, А. Мудрика, В. Сафіна, А. Петровського, М. Тіхми, І. Чеснокової та ін.

Іншим теоретичним підходом (етапом) дослідження природи суб'єктності як набутої властивості стали ідеї, які базуються на «активності суб'єкта детермінованого внутрішньо» (діяльнісний підхід). В їх основі закладено відому нам формулу О. Леонтьєва «Внутрішнє (суб'єкт) діє через зовнішнє і цим самим себе змінює» [3, С. 94].

В. Чудновський підкреслюючи важливість вирішення питання про те, що є джерелом саморозвитку суб'єкта, зауважує, що «становлення ядра суб'єктної активності виражається в поступовій зміні співвідношення між «зовнішнім» і «внутрішнім»: від переважної спрямованості «зовнішнє через внутрішнє» до все більшого домінування тенденції «внутрішнє через зовнішнє» [4, С. 8].

А як зазначає О. Леонтьєв: «... на початкових етапах свого розвитку діяльність обов'язково має форму зовнішніх процесів», «рука рухається, повторюючи контури предмета, і форма руху руки переходить у форму психічного образу предмета, переходить у свідомість» [5, С. 20]. Але виникає питання, яке слушно задано В. Татенком: «Що мається на увазі під активністю суб'єкта, детермінованою «ззовні», і хто власне керує рухом зазначеної «руки»?» [1, С. 27].

Підхід до розуміння природи суб'єктності та її розвитку, який базується на визначенні «суб'єктності як набутій властивості», по суті базується на ідеї «вростання особистості в соціальне середовище» [2, С. 72] Питання полягає лише в тому, хто управляє даним процесом адаптації особистості в суспільстві, зовнішні чинники чи особистість.

Сучасний етап дослідження питання природи та розвитку суб'єктності особистості акцентує увагу на ідеї «саморозвитку суб'єктності особистості». Особливо значну роль в реалізації ідеї «саморозвитку» особистості та її суб'єктності відіграє «суб'єктно-генетичний підхід».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, у гуманістичній моделі розвитку особистості людина визнається суб'єктом, автором і виконавцем генетично зумовленого життєвого проекту. Джерелом особистісного зростання (самоактуалізації) людини є вроджена потреба в самореалізації закладених у ній духовно-генетичних інтенцій, потенціальних можливостей (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, К. Юнг, Ф. Перлз), або «потреба смислу» (В. Франкл., А. Манегетті).

Онтогенетичні ідеї становлення особистості та її суб'єктності розвинені в наукових пошуках Г. Костюка, С. Максименка та В. Роменця. В контексті «життєвого світу» досліджує питання генетичних засад буття людини Т. Титаренко. Генетичні засади саморозвитку суб'єктності особистості досліджує С. Кузікова. На суб'єктно-генетичних ідеях розвитку особистості та її суб'єктності, в контексті питання «самовизначення особистості», акцентує свою увагу І. Никітіна. Але, особливий внесок у становлення суб'єктно-генетичного підходу до суб'єктності особистості зробив та робить український психолог В. Татенко.

Мета статті – дослідження питання саморозвитку суб'єктності особистості в контексті генетичного підходу до суб'єктності особистості та його трансформації в комунікативно-генетичний підхід.

Виклад основного матеріалу. На ідеї саморозвитку суб'єктності особистості акцентує свою увагу О. Осницький. Як зазначає дослідник, суб'єктне ставлення до життєдіяльності реалізується «спрямованістю людини до своїх внутрішніх резервів, можливостей вибору засобів здійснення діяльності» на основі «взаємодії сформованих навичок саморегуляції та компонентів суб'єктного досвіду». Суб'єктний досвід формується на основі пережитого. Взаємодія компонентів досвіду суб'єкта забезпечує активні, цілеспрямовані, усвідомлені і скоординовані з іншими дії щодо вирішення творчих завдань, саморозвитку [6, С. 16 – 17].

Розвиток особистості, на думку С. Максименка, полягає в організації та інтегруванні людиною свого внутрішнього світу. Це шлях до себе, шлях до самопізнання й самоусвідомлення. Психічний розвиток тільки тоді стає розвитком особистості, коли він починає являти собою рефлексію людиною власного досвіду. З цього моменту людина сама визначає напрям власного розвитку, контролює його і несе за нього відповідальність. Це є те, що в сучасній психології називають саморозвитком [7, С. 96]. Саме через саморозвиток і здійснюється формування суб'єктності особистості.

Як зазначає І. Нікітіна, сучасний рівень науки і суспільства ставить питання розгляду природи та розвитку суб'єктності особистості з позиції активності самого суб'єкта розвитку, життєдіяльності, самоактуалізації. Адже процес розвитку суб'єктності особистості «визначається внутрішніми детермінантами, зовнішні умови виступають лише сприятливими або несприятливими чинниками становлення людини, яка саморозвивається під впливом сутнісних сил особистості» [2, С. 72].

В процесі дискусії між представниками теорії «набутості суб'єктності» та теорії «саморозвитку суб'єктності особистості», в сучасній науковій думці активно торує шлях суб'єктно-генетичний підхід до розвитку суб'єктності особистості.

Генетичний аспект розвитку особистості, зокрема в теорії самоактуалізації особистості, є невід'ємною складовою гуманістичної психології. У гуманістичній моделі розвитку особистості людина визнається суб'єктом, автором і виконавцем генетично зумовленого життєвого проекту. Створення суб'єктом себе самого виступає головною смислово-життєвою цінністю, яка виражає його внутрішню потребу в саморозвитку, самоздійсненні. Джерелом особистісного зростання (самоактуалізації) людини є вроджена потреба в самореалізації закладених у ній духовно-генетичних інтенцій, потенціальних можливостей (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, К. Юнг, Ф. Перлз), або «потреба смислу» (В. Франкл., А. Манегетті) [2, С. 27].

Як зазначає А. Маслоу, представники гуманістичної психології (А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм, К. Роджерс та ін.) наполягають на існуванні позитивної тенденції до зростання – тенденції, яка закладена в самому організмі і яка стає внутрішньою спонукальною силою, направляє її до розвитку і самовдосконалення [8, С. 118].

К. Купер, узагальнюючи новітні дані психогенетики, доходить висновку про те, що суб'єктність молоді людини детермінується спільними діями генетичних чинників і особливостями індивідуального середовища людини, що включає вплив певних учителів на неї, «особливі» в кожному випадку відносини з членами сім'ї та вплив друзів [9 с. 224]. На думку Т. Бауэр, суб'єктність, як схильність до відтворення, творення себе у відповідних, а часом і несприятливих умовах, є універсальною властивістю живої матерії [10, С. 19].

Активно над розвитком суб'єктно-генетичного підходу працюють російські науковці. Так, про «генотипічні впливи», в яких спресовано біологічні і соціальні передумови розвитку говорить В. Чудновський [4]. І. Якиманська визначає суб'єктність як якість що заснована на закристалізованих потенціях людини [11]. На вродженості суб'єктності (суб'єктної активності), наполягають також В. Слободчиков, Л. Божович, О. Осніцький, А. Брушлінський, А. Петровський та ін. [2, С. 33].

Революційними в плані становлення суб'єктно-генетичного підходу до суб'єктності особистості стали ідеї українського психолога Г. Костюка, згідно з якими роль власної активності індивіда в психічному розвитку зростає, ймовірно, завдяки якісним перетворенням суб'єктної активності на кожному з етапів онтогенезу. Механізм саморозвитку не виникає раптово і не

надходить ззовні. Він є генетичним наслідком трансформації нижчих форм до вищих шляхом активного «оволодіння» – живою клітиною, органом, організмом, індивідом, особистістю, індивідуальністю – новими формами і змістами суб'єктної активності, тобто завдяки саморозвитку суб'єктного начала в людській істоті, що активно взаємодіє із зовнішнім світом [12, С. 116 – 122]. Г. Костюк акцентує увагу на внутрішніх суперечностях суперечностях як «джерелах саморуху особистості» [12, С. 115], що визначає психічний розвиток особистості «не як інертний процес, що зумовлюється зовнішньою, чужою для нього силою, а як спонтанний, внутрішньо необхідний рух» [12, С. 146].

Онтогенетичні ідеї становлення особистості та її суб'єктності Г. Костюка були розвинені С. Максименком, В. Роменцем та Т. Титаренко та ін.

Особливий внесок у дослідження розвитку суб'єктності особистості, зокрема суб'єктно-генетичного підходу до розвитку особистості, здійснив відомий український психолог В. Татенко. В його роботах на основі суб'єктно-генетичного підходу індивід аналізується як суб'єкт психічного саморозвитку. Особистість розглядається як творець власної психіки і як творець проявів психічної активності, відповідальний за результати своїх творінь. Як зазначає вчений, суб'єктно-генетичний підхід спирається на традиції в історії філософсько-психологічної думки: він прагне «відстояти людську самість; право на ініціативу у здійсненні життєдіяльності, власної особистості та індивідуальності; право на самодетермінацію і спонтанність психічного розвитку, головну роль у якому відіграє суб'єктне начало, а не незалежна від індивіда гра біологічних і соціальних факторів, або вплив досуб'єктних, надсуб'єктних, а отже, позасуб'єктних сил» [1, с. 23].

В. Татенко зазначає, що проблема «авторства» в психічному розвитку не може вирішуватися без урахування соціальної природи людського індивіда, без значення для його розвитку взаємодії із соціальним середовищем, системою суспільних відносин та інститутів соціалізації. Але ці фактори не є детермінуючими в розвитку психіки, вони є фоном, умовою розвитку індивіда як суб'єкта психічної активності. Дитина відпочатку визнається суб'єктом власного психічного розвитку, детермінованого «зсередини», що вступає в активну, ініціативну взаємодію із соціальним середовищем із позиції актуального і потенційного рівнів свого розвитку. Окремій людській особині притаманні суб'єктні інтенції і потенції, без яких вона просто неспроможна стати людиною навіть у найкращому соціокультурному оточенні і при застосуванні найефективніших методів соціалізуючого впливу [13, С. 341]. Суб'єктні інтенції це онтопсихологічні утворення які «несуть у собі «сутнісний код» онтогенетичних перетворень індивіда в напрямку досягнення ним суто людського буття в світі» [14, С. 251]. Суб'єктна інтенція несе в собі сутнісний код, індивідуальний проект людського буття, інтенцію і потенцію становлення людини людиною. Іншими словами, це своєрідне архетипне утворення, що містить заряджену життєвою енергією інформацію про те, що повинна хотіти і могли конкретна людська істота, аби жити й діяти автентично, відповідно до своєї людської природи і набувати розвитку у своїх власне людських якостях.

Ключова «генетична» ідея В. Татенка полягає у тому, що суб'єкт завжди присутній, наявний, і завжди знаходиться у стані самостановлення, самовдосконалення і саморозвитку. Дитина від початку визнається суб'єктом власного психічного розвитку, детермінованого «зсередини», що вступає в активну, ініціативну взаємодію із соціальним середовищем із позиції актуального і потенційного рівнів свого розвитку. Тому, на думку українського дослідника, доцільно говорити не про появу суб'єкта, а про онтологічний рівень його виявлення, що визначається системою «субстанціональних інтуїцій» «суб'єктного ядра» людської істоти [14, С. 253 – 257].

Психоенергетичним джерелом розвитку суб'єктності особистості дослідник визначає «протиріччя між істотним, субстанційним змістом, закладеним у суб'єктному ядрі, та реальними психобіологічними і психосоціальними умовами здійснення цієї сутності» [14, С. 257].

На думку В. Нікітіної, суб'єктно-генетичний підхід «асимілює основні положення гуманістичної психології, теорії діяльності та є закономірним результатом їх розвитку» [2, С. 28]. У ньому індивід вивчається як суб'єкт психологічного розвитку та саморозвитку. Ця модель увібрала в себе потенціал ідей діяльнісного і культурологічного підходів, які визначають за особистістю «авторство» її власної психіки на ранніх етапах її становлення. Головну роль у психічному розвитку відіграє суб'єктний початок, а не незалежно від суб'єкта гра біологічних і соціальних чинників, тобто позасуб'єктних сил. Суб'єктом психічної активності індивід може виступити лише при умові розвитку власних суб'єктних структур і нарощування відповідних потенцій [2, С. 29]. Суб'єктність – вроджена потреба індивіда [2, С. 5].

Представники цього підходу вважають, що розвиток якостей суб'єктності особистості та суб'єктності загалом не відбувається з «чистого листа». Дитина народжується з «суб'єктними кодами», «запонтенційованими утвореннями», «інтенціями» психологічних явищ суб'єктності [13; 14].

Суб'єктно-генетичний підхід здійснив важливий прорив в дослідженні сутності та актуалізації (розвитку) суб'єктності особистості. Але, в змісті явища та поняття «суб'єктність», розробниками цього підходу закладене проблемне підґрунття. З одного боку, онтологічною та інструментальною основою розгортання суб'єктності визначається діяльність (активність), а з іншого, недооцінюється роль комунікативної компоненти буття особистості, що є основою для становлення суб'єктності у вимірах монологічної та авторитарної «свідомості-Я».

Ми підтримуємо ідеї прибічників суб'єктно-генетичного підходу до розвитку суб'єктності особистості, за винятком одного суттєвого доповнення. Основою актуалізації «суб'єктних інтенцій» особистості, є не діяльність (активність), а взаємодія, яка є елементом більш широкого явища комунікативності. З іншого боку, діяльність (активність) залишається важливим чинником розвитку суб'єктності, але як складова взаємодії. Іншим проблемним моментом суб'єктно-генетичного підходу є недооцінка комунікативної компоненти буття людини (особистості) та її суб'єктності.

Комунікативність ми визначаємо як систему «Я – Інший», у якій

суб'єктність «Я» вже апріорно визначена як ключовий елемент комунікативності. Причому суб'єктність не тільки «Я», а і суб'єктність «Іншого». Тому, комунікативність (взаємодія) є онтологічною, процесійною та інструментальною основою розвитку суб'єктних інтенцій особистості. Саме в процесі внутрішньої та зовнішньої комунікативності як системи «Я – Інший» відбувається віковий процес розвитку та актуалізації генетичних інтенцій суб'єктності.

До таких генетичних інтенцій розвитку суб'єктності особистості ми можемо віднести:

– духовно-сміслова компонента (духовність): інтенції, коди духовної сутності людини як інтегральної компоненти духовність; смисловий код мети та процесу розвитку особистості та її суб'єктності;

– комунікативність: потреби активності, взаємодії, співбуття, свідомості «Я – Інший», любові, поваги, самоповаги та ін. як коди та інтенції інтегральної компоненти комунікативність (в контексті акценту на комунікативну суть суб'єктності особистості потрібно зазначити, що генетичною основою комунікативності є не просто інтенція (код) «активності», а інтенція (код) як «комунікативна установка», «генетична спрямованість» на комунікативне буття людини (особистості);

– свобода (внутрішня свобода): потреби Самості, самостійності та інші «само...» як коди та інтенції інтегральної компоненти внутрішня свобода.

Тому, можемо говорити про коди та інтенції інтегральних властивостей суб'єктності особистості: духовність та смисл, комунікативність, внутрішня свобода.

На основі результатів дослідження можемо визначити інструментально-екзистенційну структуру розвитку (становлення, актуалізації) суб'єктності особистості: розвиток особистості + суб'єктні інтенції + екзистенційно-інструментальні механізми (мотиваційність (смисли, цінності + воля) + суб'єктотворчість (комунікативна свідомість + спів-буття + взаємодія) + саморегуляція (внутрішня свобода + самостійність + регуляція)) = суб'єктна особистість (суб'єкт).

Розвиток суб'єктності особистості (самоактуалізації) ми можемо розглядати лінійно, як це робив А. Маслоу, або як складну, багатогранну, нелінійну систему, при якій рівні самоактуалізації особистості можуть розвиватися (актуалізуватися) паралельно. Ми дотримуємося другого підходу.

Ускладнює розробку коректної моделі розвитку суб'єктності особистості пов'язаність розвитку чинників суб'єктності особистості з особистісно-віковими факторами розвитку особистості та її суб'єктності. Суб'єктність як система, цілісність об'єктивно може бути актуалізована не раніше вікового періоду дорослішання особистості (18-25 років), але ті чи інші компоненти суб'єктності особистості, з врахування вікових аспектів (біологічних, психологічних, інтелектуальних, духовних) розвитку особистості, можуть актуалізуватися з дня народження дитини. Практично дуже важко визначити «статичу» суб'єктності з врахування вікових аспектів розвитку особистості, хоча вчені (психологи та педагоги) над цим активно працюють. Ми не ставимо

перед собою за мету ґрунтового дослідження вікових аспектів розвитку суб'єктності особистості, тому, на основі аналізу, «критики» поглядів вчених на вікові особливості розвитку суб'єктності особистості відмітимо тільки деякі принципові моменти вікового розвитку суб'єктності особистості.

Після народження дитини (а можливо ще до народження) розпочинається та відбувається віковий процес розвитку різних сфер буття людини (біологічної, психологічної, інтелектуальної, духовної, соціальної) та цілісний процес розвитку людини як особистості, які актуалізують парости суб'єктних інтенцій буття особистості (зокрема, активність, взаємодія, пізнання, творчість, інноваційність, розвиток «свідомості-«Я – Інший» та ін.). «Паростки» психологічних явищ суб'єктності особистості, зокрема їх психологічних форм, ми можемо побачити відразу як дитина починає взаємодіяти у світі, пізнавати його.

Поступовий віковий розвиток різних сфер буття людини, який актуалізується як процес розвитку особистості та взаємопов'язаний з ним процес розгортання, актуалізація суб'єктних інтенцій та потенцій особистості та розвиток суб'єктоформуючих властивостей, які не є генетично заданими (наприклад, рефлексія, критичне мислення, соціальна компетентність, самооцінка, відповідальність та ін.) формують суб'єктний центр особистості (суб'єкт), який бере на себе управлінську та регулятивну функцію як саморозвитку суб'єктності особистості, так і розвитку особистості, так і взаємодії особистості у світі як системі «Я – Інший».

За допомогою «саморегуляції» розвитку суб'єктності особистості, яка обов'язково повинна відбуватися в просторі та екзистенційних формах духовності, комунікативності та свободи, генетичні інтенції суб'єктності поступово розвиваються, ускладнюються, набувають «певної закріпленості», стають «стійкішими» перед зовнішніми впливами – стають якостями особистості.

Обумовленість цінностями, смислами та духовністю приводить до ускладнення суб'єктності як психологічного явища, його вихід за межі психологічного на сутнісний (духовний, смисловий) рівень становлення суб'єктності як інтегральної якості особистості. Розвиток духовно-смислової компоненти суб'єктності особистості, зокрема її актуалізація у формі становлення духовно-смислового центру розвитку суб'єктності, є завершальним етапом становлення суб'єктності особистості як цілісної системи, етапом «зрілості», повноти структури та механізмів розвитку суб'єктності особистості – становлення суб'єктності як духовно-психологічної сутності. Визначальною подією цього процесу є самовизначення та відкриття та прийняття смислу «Я – як суб'єкт життєтворчості та життєдіяльності».

Якості суб'єктності особистості як системні елементи характеризуються взаємодією, взаємовизначальністю, взаємодоповнювальністю, взаємозалежністю та формують відповідну систему, механізм розвитку суб'єктності особистості.

Суб'єктність особистості, в процесі комунікативності (комунікативна свідомість, спів-буття, комунікативна взаємодія), «залучаючи», «розвиваючи», «активуючи» якості інтегральних компонентів суб'єктності та інтегральні компоненти суб'єктності в цілому, саморозвиває свою самість, свою

суб'єктність. З іншого боку, суб'єктність особистості, яка, «розвинувши», «залучивши», «активувавши» духовність та соціальну компетентність особистості, ставши їх управлінсько-організаційною основою та суб'єктом центром, актуалізує ефективну комунікативність (взаємодію) особистості у світі.

Висновки. В сучасній психолого-педагогічній науці відбувається активний процес дослідження суб'єктності особистості. Особливо проблематичним залишається питання про природу суб'єктності, джерело розвитку як якостей суб'єктності так і суб'єктності як цілісного явища – суб'єкта. Аналіз наукової літератури показує наявність різних підходів до розуміння природи суб'єктності та її розвитку, які вчені також вважають етапами генези ідеї суб'єктності: безсуб'єктна діяльність; суб'єктність як набута властивість; саморозвиток суб'єктності особистості. Сучасна психологічна наука вийшла на рівень розуміння суб'єктності як процесу саморозвитку. Особливе місце в дослідженні природи та механізмів розвитку особистості та її суб'єктності займає суб'єктно-генетичний підхід.

Суб'єктно-генетичний підхід здійснив важливий прорив в дослідженні сутності та актуалізації (розвитку) суб'єктності особистості. Але, він, на нашу думку, не може бути ефективною методологічною основою розробки теорії суб'єктності особистості, тому що базується на діяльнісному підході до людини (особистості) та недооцінює комунікативний вимір її буття. Недоліки суб'єктно-генетичного підходу, на нашу думку, можуть бути в значній мірі подолані комунікативно-генетичним підходом.

Онтологічною та процесуальною основою сутності та становлення компонентів суб'єктності та суб'єктності загалом, є комунікативність. Саме в процесі внутрішньої та зовнішньої комунікативності, як системі буття особистості «Я – Інший», відбувається віковий процес процес розвитку та актуалізації генетичних інтенцій суб'єктності.

Тому, визначальна роль комунікативності в розвитку суб'єктності особистості ставить перед сучасною наукою завдання розробки комунікативно-генетичного підходу до розвитку суб'єктності особистості.

Література:

1. Татенко В. А. Субъект психической активности: поиск новой парадигмы / В. А. Татенко // Психологический журнал. – 1995. – №3. – С. 23-34,
2. Нікітіна І. В. Суб'єктне самовизначення молодшої людини в період повноліття: монографія / І. В. Нікітіна. – Київ: КНТ, 2008. – 192 с.
3. Леонтьев Н. И. Современная психология: Сборник статей памяти А. Н. Леонтьева / Н. И. Леонтьев. – Москва: Изд-во МГУ, 1983. – 288 с.
4. Чудновский В. Э. К проблеме соотношения «внешнего» и «внутреннего» в психологии / В. Э. Чудновский // Психологический журнал. – 1993. – № 5. – с. 3-12.
5. Леонтьев А. Н. Категория деятельности в современной психологии / А. Н. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1979. – № 3.
6. Осницкий А. К. Проблемы исследования субъектной активности / А. К. Осницкий // Вопр. психологии. – 1996. – № 1. – С. 5-19.
7. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. - Киев: Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб: Евразия, 2001. – 478 с.

9. Купер К. Индивидуальные различия / К. Купер. – Москва: Аспект Пресс, 2000. – 282 с.
10. Бауэр Т. Психическое развитие ребенка / Т. Бауэр. – Москва: Прогресс, 1985. – 320 с.
11. Якиманская И. С. Требования к учебным программам, ориентация на личностное развитие школьников / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1994. – № 2. – С. 64-67,
12. Костюк Г. С. Избранные психологические труды Г. С. Костюк. – Москва: Педагогика, 1988. – 304 с.
13. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. О. Татенко // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії: збірка статей. – Київ: Либідь, 2006. – С. 316-357.
14. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении / В. А. Татенко. – Київ: Видавничий центр «Просвіта», 1996. – 404 с.

References:

1. Tatenko, V. A. (1995). Sub#ekt psihicheskoy aktivnosti: poisk novoy paradigmy [The subject of psychic activity: the search for a new paradigm]. Psihologicheskij zhurnal - Psychological magazine, 3, 23-34 [in Ukrainian].
2. Nikitina, I. V. (2008). Sub'ektne samoviznachennja molodoї ljudini v period povnolittja: monografija [Subjective self-determination of a young person in the period of adulthood]. Kiïv: KNT [in Ukrainian].
3. Leont'ev, N. I. (1983). Sovremennaja psihologija [Modern psychology]. Moskva: Izd-vo MGU [in Russian].
4. Chudnovskij, V. Je. (1993). K probleme sootnoshenija «vneshnego» i «vnutrennego» v psihologii [To the problem of the ratio of "external" and "internal" in psychology]. Psihologicheskij zhurnal - Psychological magazine, 5, 3-12 [in Russian].
5. Leont'ev, A. N. (1979). Kategorija dejatel'nosti v sovremennoj psihologii [Category of activity in modern psychology]. Voprosy psihologii – Questions of psychology, 3 [in Russian].
6. Osnickij, A. K. (1996). Problemy issledovanija sub#ektnoj aktivnosti [Problems of research of subject activity]. Voprosy psihologii – Questions of psychology, 1, 5-19 [in Russian].
7. Maksimenko, S. D. (2006). Ėenezis sushhestvovanija lichnosti [Genesis of the existence of a person]. Kiev: Izd-vo OOO «KMM» in Ukrainian].
8. Maslou, A. (2001). Motivacija i lichnost' [Motivation and personality]. SPb: Evrazija [in Russian].
9. Kuper, K. (2000). Individual'nye razlichija [Individual differences]. Moskva: Aspekt Press [in Russian].
10. Baujer, T. (1985). Psihicheskoe razvitie rebenka [Psychic development of the child]. Moskva: Progress [in Russian].
11. Jakimanskaja, I. S. (1994). Trebovanija k uchebnym programam, orientacija na lichnosnoe razvitie shkol'nikov [Trebovaniya k uchebnym programs, orientation na lychnosnoe razvitie schoolchildren]. Voprosy psihologii – Questions of psychology, 2, 64-67 [in Russian].
12. Kostjuk, G. S. (1988). Izbrannye psihologicheskie trudy G. S. Kostjuk [Selected psychological works of H. S. Kostyuk]. Moskva: Pedagogika [in Russian].
13. Tatenko, V. O. (2006). Sub'ektno-vchinkova paradihma v suchasnij psihologii [Subject-action paradigm in modern psychology]. Ljudina. Sub'ekt. Vchinok: Filosof s'ko-psihologichni studii - Human. Subject. Action: Philosophical and psychological studies, 316-357 [in Ukrainian].
14. Tatenko, V. A. (1996). Psihologija v sub#ktnom izmerenii [Psychology in the subjective dimension]. Kiïv: Vidavnicij centr «Prosvita» [in Ukrainian].